

A28

Istoria de la quema de Salvatierra

Eskuizkribuko gainerako euskarazko poemetan ez bezala, kasu honetan izenburu argia eta gardena daukagu eskuizkribuan bertan: “Istoria de la quema de Salvatierra, que fue a primero de agosto del año del nacimiento del Señor 1564. Conpuesta por Laçarraga”. Fortunato Grandes historialariak argitaratu zituen sute horren inguruko datuak (Grandes 1923: 204), eta guk harenetik hartu ditugu. Bi dira bereziki interesgarriak. Lehena Aguraingo 1527-1568ko akta-liburutik hartua da eta 1564ko abuztuaren 14an Zuhatzuko elizan eginiko bilkurari dagokio:

... que siendo la voluntad de Dios Nuestro Señor, la dicha villa se había quemado al primero día de Agosto toda ella, excepto la iglesia de Santa María y horno de Santa María y la casilla de Pedro Díaz de Santa Cruz...

Bigarrena Aguraingo lekaiame frantziskotarren komentuan dagoen XVII. mendeko kronika batetik (Izengabea: fol. 3) hartua da eta sutearen are deskripzio zehatzagoa dakar:

En el 1º de agosto de 1564, a las diez del día, prendió fuego en una casa junto al Portal de San Juan; y, con el viento recio que corría, se extendió por todas las casas de aquellos barrios, y alcanzó al tejado y campanario de la Iglesia de San Juan, y cayeron las campanas, quedando sólomente las bóvedas y paredes, y fue el fuego extendiéndose más, de manera que para las diez de la noche se quemó toda la villa, excepto la iglesia de Santa María y un horno y una casa que quedaron sin quemarse. En esta ocasión se quemó también todo el convento de las beatas, quedándose solamente la muralla por una parte y un pedazo de pared por la parte de la calle, y las dichas beatas con su hacienda y a su costa reedificaron la iglesia y casa hasta lo que alcanza ahora la puerta reglar; todo lo cual se renovó y repasó después, además de los cuartos que se han añadido como se dirá adelante; y mientras se edificaba, algunos años estuvieron algunas de las dichas beatas divididas en Santa Ana de Zubieta y en Mondragón y otros conventos.

Grandesen artikuluan (Grandes 1923: 205-206) aurkitu ditugu poeman (64, 72 eta 81 lerroetan) aipatzen den izurriteari buruzko argibideak ere:

... la peste, anterior a la quema y coetánea de ella [...].

En primer término, no sabemos si la peste de que se trata fue el cólera o la peste bubónica, aunque nos inclinamos a creer que fue esta última, y únicamente hemos averiguado de un modo oficial que el número de víctimas excedió de 600, cifra verdaderamente fabulosa, que representaba el cuarenta por ciento de la población.

[...] En aquellas difíciles y tristísimas circunstancias, nuestro Concejo se reunía para adoptar sus acuerdos, como antes indicamos, en los pueblos y sitios inmediatos, yendo de uno a otro cuando la peste aparecía en cualquiera de ellos, y de sus determinaciones hemos colegido que los barrios agrícolas de extramuros no fueron pasto de las llamas y sirvieron provisionalmente de albergue a los que como consecuencia del fuego quedaron sin viviendas.

En los pueblos circunvecinos se negaban a admitir en sus domicilios a los que de Salvatierra huían por no tener casa y para librarse del contagio, ante el temor de que llevaran este consigo, y para obligarles a recibirlos tuvo la Justicia de Salvatierra necesidad de acudir al Rey en demanda de una Real Cédula, que consiguió.

Aipagarria da datu horien eta poeman agertzen direnen arteko antzekotasuna.

Gertaera zorigaiztoko jazo berrien narrazioa literatura-genero herrikoi ezaguna da, eta badu bere tokia XVI mendeko gaztelaniazko *cancionero*etan. Esanguratsua da, adibidez, “Lamentación y duelo de la insigne Ciudad de Barcelona, sobre el estrago que le ha causado el pestífero morbo en el año 1589” izenburua, 1589an bertan argitaratua kanta-paperetan, Lazarragaren eskuizkribuaren garaitu berean (ikusi Rodríguez Moñino 1962, 89 hh.).

Lazarragaren poemak hiru zati ditu:

1. Sarrera gisako 1-40 lerroak. Atal berezi bat osatzen dute 27-40 lerroek, narrazioaren presentzia erretoriko nabarmenarekin.
2. Gertaturikoaren kronika, 41-138 lerroetan. Zati honetan, 111-138 lerroek osatzen dute atal berezia, kalteak zehazten baitira hor (1-26 lerroetan aipaturikoei eransteko).
3. Hirugarren zatia (139-180 lerroak) erabat desberdina da: Kristau on bezala bizitzeko deia egiten du, Salbateran gertaturiko gaitzak aitzakiatzat hartuta, Jainkoak bidaliko duen zigorraren iragarpen balira bezala.

Eskuizkribuko bi poematan (A28 eta B29) erabili du poema honetako eredu metrikoa: bakoitia 5 silabako librea, eta bakoitia 8 silabakoa errima bokalikoarekin; hauen antzekoa da A26 ere, 5+9 egitura silabikoarekin.

<1202r> *Istoria de la quema de Salvatierra, que fue a primero de agosto del año del nacimiento del Señor 1564.*

Compuesta por Laçarraga.

Salbatierra ¹	
egun ² ey ³ dago tristeric,	
oyta ⁴ dabela	
eguiten asco negarric,	
cerren jarri da	5
guztia destruiduric.	
Ez da gueratu	
barruan ese galantic;	
cerca ⁵ çabaloc	
jarri ey dira bacarric;	10
oy onezquero ⁶	
ez da mercatu bearric;	
apain ce bedi	
oyta doncella galantic.	
Erraz ⁷ daoque ⁸	15

¹ *Salbatierra*: Gainerakoetan *Salbaterra*- dakar (A28: 21, 51 eta 161. bertso-lerroetan), baina irakurketa gardena da. Agian zerikusia du bertso-lerroen egiturarekin, bost silabako bertso-lerroa behar baitzuen.

² *egun*: ‘gaur (egun)’; cf. *OEH*, s.v. *2 egun*: “Empleado de forma general por autores septentrionales y alto-navarros; en textos más occidentales se encuentra, por un lado, como término fosilizado en la oración del Padrenuestro, desde Capanaga hasta casi nuestros días; tbn. lo hallamos en unos versos vizcaínos de 1688 y en Barrutia. En textos guipuzcoanos es algo más frecuente: lo emplean Larramendi, Mendiburu (*IArg* I 91), Iturriaga (*Fab* 194) e Iztueta, y ya en el s. XX hay testimonios de bastantes más autores, especialmente desde 1950; Aguirre de Asteasu sólo emplea la expresión *egungo egun*”.

³ *ey*: ‘ei, omen’; *ey* partikulak, hemen eta 10. lerroan, distantzia markatzen du, batez ere denboran, 1564.eko gertakizunez ari den arren, ez baitakigu zehazki noiz idatziriko poema den. Lekukotua zegoen *Arrasateko Erreketan* ere: *Madalenaan an ei dauça* (*TAV* 3.1.7, 83); baina XIX. mendera arte oso gutxi agertzen da, ziur aski testu motengatik (dotrinak, otoitzak...). Cf. *OEH*, s.v.: “Documentado sólo en textos vizcaínos. Atestiguado ya en los Cantares de la quema de Mondragón, hasta la segunda mitad del s. XIX los ejemplos son, sin embargo, muy poco frecuentes”. Lazarragarenean bederatzia aldiz aurkitu dugu: A12: 2, A:12: 4, A23: 25, A24: 2 oh. pal., A27b: 5, A28: 2, A28: 10, A29: 10, A29: 24.

⁴ *oyta*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy* eta *oyta* betegarriak (bakanka *oy* eta), bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

⁵ *cerca*: ‘harresi’; Landuccik ere erabili du: “cerca, *çerquea*” eta “muro de çiudad, *çitudineã çerquea*”.

⁶ *onezquero*: ‘dagoeneko’; *gero* adberbioa oinarri duen hainbat egitura erabiltzen du autoreak, perpaus kausal eta denborazkoak osatzeko nagusiki. Denborazkoen artean, azpimultzo batek ‘jada, berehala, dagoeneko’ balioa du. Erakuslean oinarritutako formak dira.

⁷ *erraz*: ‘ziurrenik’; Lazarragaren eskuizkribuan, *erraz* beti da aditzaren modalitatea aldatzen duen partikula, eta ondoan beti du geroaldiko aditza: *erraz dasaqueçu* (AL: 1141r), *erraz daiçu ecusi* (A1: 2), *erraz daguiquet* (A5: 10), *erraz daidit / nic dichosaçat edugui* (A7: 23-24), *erraz daiquet* (A17: 15), *erraz daoque* (A24: 25), *erraz dafinquet* (A24: 27), *erraz dasaquet* (A27: 17), *ipirdietan deyqueçu /*

Araba lutoz janciric;	
ez ara eroan,	
barrundiarra, ⁹ frutaric;	
Nafarroaric	
jasi ce bidi ¹⁰ gararric. ¹¹	20
Salbaterrarrac,	
ez eguin barriz justaric; ¹²	
erraz ¹³ çaozque ¹⁴	
oy ondo gaztigaturic, ¹⁵	
Jaun Cerucoac	25
onela permitiduric. ¹⁶	
Ezin esan dot;	
egon bear dot exilic;	
flaquezeonec	
eztit emayten lecuric. ¹⁷	30

---

erraz muñ bioc alcarri (A27: 37-38), *erraz daoque* (A28: 15), *erraz çaozque* (A28: 23). *OEH*-n ez dugu aurkitu erabilera honen berri.

⁸ *daoque*: ‘egongo da’; *egon* aditzaren geroaldi trinkoa.

⁹ *barrundiarra*: Barrundiarrak, hemen, Agurain inguruko nekazariak dira, hiribildutik kanpokoak. Barrundiako udalerrria Aguraingo koadrillaren barruan kokatzen da eta Barrundiako ermandadean du oinarri; Barrundiako ermandadean ondoko herri hauek ziren: Ozeta (hiriburua), Audikana, Dallo, Etxabarri-Urtupiña, Heredia, Hermua, Larrea, Matura eta Zuazola. Joan Perez Lazarragakoa Barrundiako ermandadearen prokuradorea izan zen Arabako Batzar Nagusietan, 1581-1584 urteetan (cf. Di Cesare 2010).

¹⁰ *jasi ce bidi*: ‘ez bedi jaitsi, ez bedi ekarri’.

¹¹ *gararric*: ‘garagarrik’; Landucciren B eskuak “çeuada, *garagarra*” ematen du; *OEH*n ez dugu aurkitu aldaera honen berri, baina lerroen silaba-egiturak ez du formari buruzko zalantzarako lekuri ematen.

¹² *justaric*: ‘zaldunen arteko borrokarik’; cf. Lcc “justa, *justea*”. Cf., orobat, *DAut*, s.v. *justa*: “Se llama también el juego o ejercicio festivo de caballeros, armados de punta en blanco, en que a modo de alarde ejecutan las acciones del combate con lanzas”.

¹³ *erraz* partikulari dagokionez, ikusi A27a: 17 lerroko oharra.

¹⁴ *çaozque*: ‘egongo zarete’; *egon* aditzaren geroaldi trinkoa.

¹⁵ *gaztigaturic*: ‘abisaturik, eskarmentua harturik’; dirudienez, Lazarragaren eskuizkribuan *gaztigatu* aditzak beti ‘abisatu’ esan nahi du (cf. A7: 70, A10: 70, A16: 60, A28: 24 eta *gaztigu* A28: 146), eta *castigua* ‘zigorra’ da (AL: 1154r). Cf. *OEH*, s.v.: “Al Sur se da la distribución de variantes *gaztigatu* ‘avisar’ / *kastigatu* ‘castigar’; hay pocas excepciones —Refranes de Garibay, Beriayn, Iturriaga e Iza— en que *gaztigatu* se emplee para ‘castigar’.”

¹⁶ *onela permitiduric*: ‘honetarako aukera emanik’, hots, Jainkoak nahi izan du herria erretzea hango biztaleentzako abisu gisa, onbideratu daitezen.

¹⁷ *eztit emayten lecuric*: ‘ez dit ematen aukerarik’; eskuizkribuan bost lekutan dago antzeko egitura: *ez dit emayten lecuric* (A10: 12, A10: 62), *eztit emaiten / iguitaiac lecuric* (A23: 87-88), *ez diçu emun lecuric*

Balia bequit, oy badot adisquideric; ¹⁸ ifini nagui oy arren esporçaduric. ¹⁹	
Conta deçadan dolorez asco coitaric, ez daquienac daocen abisaduric.	35
Asi gura dot; nançuçu, çaoz ²⁰ exilic. ²¹	40
Mila ta bosteun urte alcarri eranci, ²² irurogueta lau gueiago gañeti ²³	

(A27a: 12), *eztit emayten lecuric* (A28: 30). cf. *OEHN* LEKU(A) EMAN, s.v. *leku*: “Dar lugar, consentir, dar consentimiento; dar ocasión, dar tiempo”.

¹⁸ *Balia bequit*, / *oy badot adisquideric*: ‘adiskiderik baldin badut, lagundu nazala’; testu arkaikoenetan, *baliatu* aditza NOR-NORI argumentu-egitura duela agertzen zaigu, ‘lagundu’ esanahiarekin: *Çuretaric guiren othoy eguiguçu gracia / çure ama anderia daquigula valia* (Etxp. I: 387), *Othoy vehar orduyetan çu çaquičat valia / eta othoy çuc governa ene vici gucia* (Etxp. I: 423-424). Lazarragaren eskuizkribuan bi aldiz baizik ez dugu bildu: *balia bequit* (A28: 31), *balia daquidala* (B8: 17).

¹⁹ *ifini nagui* / *oy arren esporçaduric*: ‘ipini nazala adoreturik, eman diezadala adorea’; *esporçaduric ifini* esamoldeari dagokionez, cf. A14: 74 eta *DAut*, s.v. *esforzado*: “Significa también valiente, animoso, de grande brío, corazón y espíritu valeroso y denodado”. Aditzari dagokionez, euskara historikoan, jusiboa *b-* aurizkidun (*besa, esan beza...*) edo *-la* atzizkidun (*datorrela, etor dadila...*) formen bidez adierazi ohi da. Lazarragak erabilera ezezagun baten berri ekartzen digu iragankorretan. Izan ere, subjektua 3. pertsonakoa duten formak, aginterazko forma arruntak bezala eratu ditzake, aurizki edo atzizkirik gehitu gabe: *il nagui* (A3: 26), *ezcondu nagui* (A19: 4), *ifini nagui* (A28: 33), *ecusi nagui* (B15: 18). Azpimarratu behar da bildutako forma guztiek 1. pertsonako objektua dutela, eta objektua 2. pertsonakoa dutenekin *-la* atzizkidun formak erabiltzen dituela: *Jaun cerucoac, ene laztana, oy deguiçula parcatu* (AL: 1146r).

²⁰ *çaoz*: ‘egon zaitz(te)’, agintera; *çaoz* eta *çaoça*, bietara erabiltzen du.

²¹ *Asi gura dot*; / *nançuçu, çaoz exilic*: Antzeko formula aurkitu dugu eskuizkribuko lau lekutan, ondoren datorren solasari adi izateko arreta eskatzen duen funtzio kataforikoan: *nançuçu, çaoz gueldiric* (A10: 4), *oy lenaengo abantajea / dasadan, çaoz exilic* (A14: 49-50), *Asi gura dot*; / *nançuçu, çaoz exilic* (A28: 39-40), *Arren, nançuçu, / Jaun Cerucoaen amarez, / conta deçadan / Pasio Santua dolorez* (A29: 17-20).

²² *eranci*: ‘erantsi’; cf. *OEH*, s.v. *erantsi*: “*Erantzi*, documentado ya en Capanaga, aparece en algunos textos vizcaínos y, ya en el s. XX, tbn. en guipuzcoanos, alternando a menudo con *erantsi* en los mismos autores”.

²³ *gañeti*: Hitz honetan, eskuizkribuan lau aldiz agertzen da <ñ> sabaikaria markaturik (*gañe-* A4: 18, A17: 82, A24: 31, B16: 5) eta hiru bider sabaikaritasuna markatu gabe (*gane-* AL: 1141v, A11: 7, A28: 44); *-uin* bukaera duten hitzetan bi bider markatu da sabaikaritasuna (*muyña* ‘funtsa, aberastasuna’ B34:

	da jaio çala	45
	Jaun Cerucoa justoric, ²⁴	
	abuztu ilac	
	egun bat cunpliçacaric. ²⁵	
	Oyta jagui çan	
	suori ²⁶ utra forticic, ²⁷	50
<1202v>	Salbaterragaz	
	andiro enojaduric,	
	portaleetan	
	comiençua arturic. ²⁸	
	Oyta erre dau	55
	Jandoneanez ²⁹ calteric, ³⁰	
	canpaac ³¹ bere ³²	

2, *muñ* ‘musu’ A27: 38) eta behin ez (*mun* ‘musu’ A27a: 51). Uste dugu testuan *gane-* > *gañe-* eta *mun* > *muñ* aldatzea dela egokiena, jakinik eskuizkribu honetan bestelakoetan ere markatu gabe direla kontsonante sudurkari sabaikari batzuk, eta kontuan izanik Landuccirenean ere —Mitxelenak ohartarazi zuen moduan— sistematikoki *-ain* eta *-uin* bukaerak *-ayn* / *-añ* eta *-uyn* / *-uñ* idazten direla (cf. Lcc “ençima, *gaynean*”, “neruio, raiz, *çayna*”, “nuera muger; yerno, *errayna*”, “nauaja, *labayña*”, “cola de animal, *vuztayña*”, eta “beso, *muyn*”, “besar, *muyn eguin*”), eta ez *-an(e)* edo *-un* bizkaieraz bezala.

²⁴ *justoric*: ‘zehazki, hain justu’ esan nahi duela dirudi, *OEHN* (s.v. *justu*) adiera horretako adibideak oso berankorrek badira ere. Gainera, ez dago lekukoturik *justorik* edo *justurik*, baina, batetik, errimarako behar du *-i-* (hots *-ric*), eta, bestetik, gaztelaniazko *justamente* adberbioak ere badu adiera hori (cf. *DAut*, s.v.).

²⁵ *cunpliçacaric*: ‘kunplitzeke, kunplitu gabe, osatu gabe’; sutearen data ematen ari da: 1564.eko abuztuaren lehena; Aguraingo 1527-1568ko akta-liburuan ere data hori agertzen da, eta, XVII. mendeko kronikaren arabera (cf. Grandes 1923), sua egun horretako goizeko hamarretan hasi zen.

²⁶ *suori*: Eskuizkribuak *su ori* sintagma halaxe ematen badu ere, bi elementuak bereizita, guk, hemen erakusle gisa interpretatzeari zail irizita, *suori* jarri dugu, bi elementuak batuta. Cf. *Suori* (A28: 77) eta *suorrec* (A28: 94), eskuizkribuan ere horrela idatziak.

²⁷ *forticic*: ‘bortizik, sendorik, bortizki, sendoki’; *OEHN*ren arabera Gerriko dateke aldaera honen lehen agerraldia. Orain arte G eta GN-n zegoen dokumentaturik, eta ekialderago ere bai. Lazarragaren eskuizkribuan sei aldiz dago (A14: 18, A16: 81, A24: 153, A28: 50, B15: 97, B16: 9).

²⁸ *portaleetan* / *comiençua arturic*: XVII. mendeko kronikaren arabera, San Juan Portalearen ondoko etxe batean hasi zen sutea: “prendió fuego en una casa junto al Portal de S. Juan” (*ap.* Grandes 1923: 204).

²⁹ *Jandoneanez*: ‘San Juan (eliza)’; *Jandoneanez* da izena forma absolutiboan; hala agertzen da eskuizkribuko hiru lekutan: *Jandoneanez vezpera* (A7: 2), *Jandoneanez calteric* (A28: 56), *Jandoneanez Bautistea* (B22: 13). Azkoitian ere bada *Jandonianiz* toponimoa. Aguraingo hiribilduaren hegoaldean dago San Juan eliza-gotorlekua, harresien barruan.

³⁰ *calteric*: ‘denon kaltetan, zoritxarrez’; *calteric* hitza bi aldiz dago eskuizkribuan (A27: 14 eta A28: 56). Ez dugu aurkitu beste lekukotasunik, baina badirudi *damurik* esamoldearen antzekoa bide dela.

³¹ *canpaac*: Mendebaldeko zenbait testu zaharretan (Kapanagarena eta Frai Bartolomerenak, kasurako) inesibo singularreko eta absolutibo pluraleko markak (*-an* eta *-ak*) izenari erabat asimilatu gabe geratzen dira. Lazarragaren eskuizkribuan ere hala gertatzen da kasu horietan, *-a* amaieradun hitzetako bokal bikoitzek salatzen dutenez: absolutibo pluralean *bervaac* (AL: 1143r, AL: 1153r), *donzellaac*

chapelagaz ³³ arturic;	
bobedaxeoc ³⁴	
ichi dau euroc bacarric. ³⁵	60
Cerren ez dago	
norc socorridu jenteric, ³⁶	
cerren eocen	
ičurriteaz ³⁷ urtenic.	
Ifini dave ³⁸	65
oy eta asco penaric ³⁹	
comarcaetan, ⁴⁰	

(AL: 1143v), *erroaac* (AL: 1144v), *capaac* (A23: 53) eta *quexaac* (B20: 12) ditu eskuizkribuak; beste horrenbeste adibide ditu salbuespen direnak, ordea: *armac* (AL: 1153r, B30: 23), *ezpatac* (AL: 1153v), *bervac* (AL: 1154v), *coplac* (A8) eta *labradurac* (B33: 12). Ergatibo pluralean bi adibide konparagarri ditugu, *doncellac* (AL: 1154v) batetik eta *ayta-amaac* (A21: 11) bestetik. *canpaac* (A28: 57) salbuespen den ala ez ezin da ziur baieztatu, ez baitakigu oinarrizko forma *canpa* ala *canpaa* den (Landuccik *campae* dakar: “badajo de campana, *campae mia*”); *nescac* (B5: 25) ergatibo plurala bada, beste adibide monoptongo bat genuke bertan (ikus, hala ere, dagokion oharra). Inesiboari dagokionez, lau aldiz agertzen dira forma erabat asimilatuak: *conquistan* (AL: 1145v), *figuran* (AL: 1146r), *provincian* (AL: 1146v) eta *ausencian* (A27b: 6); asimilatu gabeko bokala duten adibideak, aldiz, hiru dira: *Domecaan* (A7: 107), *arcaa* (A24: 27) eta *plaaan* (B5: 83).

³² *bere*: ‘ere’ nahiz ‘bere’ izan daiteke.

³³ *canpaac bere / chapelagaz*: ‘kanpaiak eta txapitela ere’, ‘X Ygaz’ egitura da, ‘Xrekin Y’ egituraren aldaera, ‘X eta Y’ adierazteko.

chapelagaz: OEHk s.v. 1 *txapitula* biltzen du forma hau, eta adieretan egokiena 2.a dugu, non *txapitela* (AN-araq, Sal, R) teilatu gaineko zera den, “buharda” edo “tejado más alto del mandio, donde se sale al tejado”, eta abar. Gurea zehazki ez dago han jasota. Erdaraz ere erabiltzen da adiera honetan: cf. Moliner-ek, Akademiarenetik hartuta, “Remate en punta de una torre” dakar. Argazkiak argiago ipintzen du.

³⁴ *bobedaxeoc*: ‘bobeda gaixo horiek’, balio afektiboarekin. Lazarragaren eskuizkribuan, *-txo* atzizkia beti erabiltzen da txikigarri moduan; *-xe* atzizkiak, berriz, hiru balio hartzen ditu: **1)** Txikigarria (*-xe = -txo*), kutsu afektiboarekin (mespretxua, trufa...) nahiz gabe: *bervaxe* (A7: 117), *daquidancheau* (A10: 21), *gauçaxe* (A10: 23), *presentexac* (A14: 69), *çuzpirioxe* (A14: 73), *esecoxeoc* (A19: 14), *urtexe* (A19: 16), *dozenaxe* (A24: 116), *erreguxeau* (A26: 31), *bobedaxeoc* (A28: 59), *conquistaxeau* (B11: 13 oh. pal.) eta beharbada *Peru Errohec* (A27: 31; ik. Ierro horretako oharra). **2)** Izenondo eta aditzondoan intentsitate markatzailea: *gueldixe* (AL: 1140v), *goitixeago* (A1: 23), *claruxeago* (A7: 49), *gueixeago* (A10: 59). **3)** Indartzailea (izenordain indartuekin, eta *eben / arean*-ekin): *bercheac* (A7: 77, A29: 62), *gueurcheoc* (A7: 88), *neurcheau* (A10: 46), *ebenche* (B3: 42), *areanche* (A27a: 33). Kasu batean (*urteje* A14: 6), ez dakigu zehazki zein den balioa.

³⁵ *bobedaxeoc / ichi dau euroc bacarric*: XVII. mendeko kronikaren informazioa ere bat dator kontakizun honekin: “...y alcanzó al tejado y campanario de la Iglesia de San Juan y cayeron las campanas, quedando solamente las bóvedas y paredes [...]” (*ap.* Grandes 1923: 204).

³⁶ *ez dago / norc socorridu jenteric*: ‘ez dago lagundu lezakeen jenderik’.

³⁷ *ičurriteaz*: ‘izurriteagaz, izurriteagatik’; hemen *-az* bukaerak sozietiboaren balioa du. Zaragozako 1564ko izurri bubonikoa zabaldu zen Araban eta inguruko eskualdeetan.

³⁸ *Ifini dave*: ‘agindu dute, xedatu dute; agindu da, xedatu da’.

³⁹ *asco penaric*: ‘zigor asko, zigor handia’.

ara ⁴¹ balloa ⁴² g[u]içonic,	
cerren eocen	
larrin guztiac beteric	70
persona ascoz	
içurriagaz gaxoric. ⁴³	
Oy jente asco	
egoan parebagaric ⁴⁴	
ara beguira,	75
oy ecin socorriduric.	
Suori, barriz,	
oy beti sobervioric,	
ez eucala	
bapere piadaderic. ⁴⁵	80
Içurridunac	
asco eucaen llanturic,	
norc bereari	
[o]y ezin cobru emunic. ⁴⁶	

⁴⁰ *comarcaetan*: ‘(Aguraingo) ingurumarietan’; gardena da gaztelaniazko *DAut*, s.v. *comarca*: “El país contiguo y cercano a una tierra o lugar, que está en contorno de ella”. Landuccik ere bildu zuen: “comarca, *comarquea*”.

⁴¹ *ara*: Salbaterrara, alegia.

⁴² *balloa*: ‘balihoa, joango balitz’, *joan* aditzaren forma hipotetiko trinkoa da. Lazarragaren testuan, hipotetikoan, hirugarren pertsonak daraman *l-* aurrizkia sabaikaritzen da hurrengo *-i-* bokala asimilatuz: *ballaco* (AL: 1143r), *lloacen* (AL: 1147r), *lloaque* (AL: 1151v), *balloa* (A28: 68). Bestalde, ohar gaitezen, baldintza irrealeko protasia izan arren, apodosia errealean duela: *ifini dave ... ara balloa guiçonic*.

⁴³ *cerren eocen* / ... / ... / *içurriagaz gaxoric*: Fortunato Grandesen kontakizunak argitzen ditu lerro hauek: “...los barrios agrícolas de extramuros no fueron pasto de las llamas y sirvieron provisionalmente de albergue a los que, como consecuencia del fuego, quedaron sin viviendas” (Grandes 1923: 205). Ingurumarietako jendea ez omen zen sobera errukitsu ibili, eta erregearen justiziak behartu behar izan zituen Aguraingoak laguntzera: “En los pueblos circunvecinos se negaban a admitir en sus domicilios a los que de Salvatierra huían por no tener casa y para librarse del contagio, ante el temor de que llevaran este consigo, y para obligarles a recibirlos tuvo la Justicia de Salvatierra necesidad de acudir al Rey en demanda de una Real Cédula, que consiguió” (Grandes 1923: 206).

⁴⁴ *parebagaric*: ‘izugarri (asko)’; goiko lerroko *asco* izenlagunaren graduatzailea da. Eskuizkribuko beste bi lekutan ere badago *parebagaric* erabilera adverbialean: *Dama bategaz t[o]padu ninçan*, / *lindea parebagaric* (A7: 5-6), *Donzellacho bat ecusi neben*, / *lindea parebagaric* (A14: 21-22).

⁴⁵ *piadaderic*: Eskuizkribuan bi aldiz agertzen da *piadade* forma (A17: 41 eta A28: 80) eta hiru aldiz *piadade* (A1: 50, A16: 6, A16: 33). Landuccik ere *piadade* (gaztelaniazko “clemencia” eta “piadad”). Gaztelaniaz ugari agertzen da *CORDEn* 1600 arte, eta gero nekez (azkena 1646koa).

Etorri dira	85
oy barri onoc ⁴⁷ ençunic comarcaetan eocenoc recogiduric, ⁴⁸ oy ta levela	
eguiten asco negarric,	90
cerren ecusten even guztia galduric, galduric eta ⁴⁹ suorrec abrasaduric,	
emun al baga	95
bapere remedioric. Al eguienac, ⁵⁰ esporçuz ⁵¹ animaduric, ateraetan	
asi cirean ⁵² tristeric	100

⁴⁶ *cobru emunic*: ‘aurre eginik?; cf. *OEH*, s.v. *kobru*: “KOBURU EMAN [...] “*Kobru emon* (Vc), *kobru eman* (G-azp-bet), dar cumplimento, dar frente, responder de algo”A”.

⁴⁷ *barri onoc*: Testuan ez da berariaz berri onik aipatzen, eta pentsa genezake hiribildutik kanporatuak zeuden izurridunak Salbaterrara itzuli ahal izatea izan zitekeela berri on bakarra.

⁴⁸ *recogiduric*: ‘babesturik’, izurritetik ihes egiteagatik (ikusitako gorago 65-72 lerroak). 142. lerroan ere badago hitz hau, baina beste adiera batekin.

⁴⁹ *galduric*, / *galduric eta*: Ahozko literaturan sarri agertzen da anadiplosia: testu-zati baten azken zatia hurrengoaren hasieran errepikatzea eta kateatzea; *bihurkia* deitu zion Manuel Lekuonak ahozko euskal literatura aztertzean. Testuan behin baino gehiagotan agertzen da baliabide hori: *ene laztanac guraric*, / *ene laztanac guraric eta* / *neurc ala trabajaduric* (A14: 10-12), *Erregue baleu enojadu*, / *enojadu ta / asco maneraz afrontadu* (A26: 2-4), *Amea baleu ayn onradu*, / *onrada eta / bere semeaz concertaedu* (A26: 14-16), *cerren ecusten / even guztia galduric*, / *galduric eta / suorrec abrasaduric* (A28: 91-94), *Aurquitu eta / dey eguin deuso umilic*, / *umilic eta / lisonja ascoz beteric* (A29: 41-44).

⁵⁰ *Al eguienac*: ‘ahal zutenak’ edo ‘ahal izan zutenak’; iduri luke adibide honetan *egin* aditzak bi irakurketak har ditzakeela, burutua eta burutugabea. Ez da harrizkeoa kontuan hartzen badugu XVI. mendeko testuetan aditz telikoen iraganeko forma trinkoak bi balio aspektualak adieraz zitzakeela testuinguruaren arabera. Halere, ondoko adibidean balio burutua baizik ez diogu hautematen: *joan cirean Silveroen camarara, nun, sar citecenean, utra cortesmente Silverori berva eguin eusaen; ceñac, al eguian cortesia eta mesura guztiaz, saludadu cituan eta escatu cidin arpa bat* (AL: 1142v). Bestalde, testu zaharretan, *egin* aditza erabiltzen da gaur egun *edun erabiliko genukeen lekuan ahalera — zentzu zabalenean— adierazteko (*al egienak* = *al zutenak*).

⁵¹ *esporçuz*: ‘adorez’; cf. *OEH*, s.v. *esportzu*: “Ánimo, fuerza, apoyo, consuelo”.

⁵² *cirean*: Mendebaldeko testu zaharretan, deklinabide mugatuan bezala, *a + a > -ea* disimilazioa gertatzen da adizki jokatueta ere, *-an / -ala* atzizkiak gehitzean: *doa + -an > doean* (RS), *daroa + -an > daroanean* (VJ) (cf. *FHV* 115). Hona Lazarragaren eskuizkribuan bildu ditugun adibideak: *joean* (AL: 1138v, B30: 6), *cirean* (AL: 1142v, AL: 1144r, AL: 1146v, AL: 1152r, AL: 1153v, A11: 13, A11:

aziendea, ⁵³	
dolorez contubagaric. ⁵⁴	
Andioc ⁵⁵ barriz	
utra negociaduric, ⁵⁶	
euren eseac	105
oy ecin defendiduric.	
Ala galdu çan	
lecu au desastraduric,	
enparaçaca ⁵⁷	
ese bat ⁵⁸ baice ⁵⁹ besteric.	110
Asco erre da	
barruan joia galantic,	
bay gueiago ⁶⁰	

17, A26: 120, A28: 100), *direan* (AL: 1147v, AL: 1152r, A1: 15, B15: 62), *çarean* (AL: 1152v, A12: 16, A17: 111, B3: 65, B16: 31, B16: 44), *guinean* (A7: 8, B16: 86), *cinean* (A26: 94, A26: 156), *neroean* (B16: 14), *cireala* (AL: 1145r), *joeala* (AL: 1147r), *çareala* (AL: 1151r), *direala* (AL: 1152r), *neroeala* (B16: 16), *eroeanari* (A29: 74), eta *-ea-* > *-ia-* aldaketarekin *dirian* (B28: 15). Ohar gaitetzen Landuccik aditz gutxi dakarrela eta zaila dela gertakizun honi buruzko ondoriorik ateratzea, baina bada adibide bat behintzat iradokitzen duena Landuccirenean ez bide dela halakorik gertatzen (“antecedente, *aurrera doana*”).

⁵³ *aziendea*: ‘ondasunak’; eskuizkribuan beti du adiera hau, eta ez ‘ganadua’; ikusi A24: 52, A28: 101, A28: 154 eta bereziki B5: 1-2: *Sentitu baga castacen da / andiro aziendea*.

⁵⁴ *dolorez contubagaric*: ‘kontaezineko saminez, samin izugarritz, zeharo samindurik’; *dolorez* adberbiala da, eta *contubagaric* horren graduatzailea.

⁵⁵ *Andioc*: ‘handikiok’; honetan ere argigarria da Fortunato Grandesen kontakizuna: “Dentro del recinto amurallado [...] vivían los señores en sus casas solariegas, sobresaliendo con su alcurnia y sus blasones, que se destacaban del resto de la población de comerciantes, industriales, artesanos y braceros. En los cuatro extremos, fuera de muros, tenían, como hoy, sus viviendas los labradores” (Grandes 1923: 202).

⁵⁶ *utra negociaduric*: ‘oso lanpeturik’; honekin zeharo bat datorren *muy negociado*-ren adibide bat aurkitu dugu *CORDE*n: “Mira que Satanás andaba **muy negociado** para aventaros a todos como a trigo [...]” (San Pedro de Alcántara, c. 1560, *Tratado de la oración y meditación*).

⁵⁷ *enparaçaca*: ‘itzuri gabe, onik atera gabe’; mendebaldean ez dago *enpara(tu)* aditzaren adiera horren lekukotasun gehiegirik, baina, *OEH*ren arabera, badago gutxienez *Arrasateko Erreketan* (TAV 3.1.7) eta *Abendañoren kantan* (TAV 3.1.6). Eskuizkribuan beste behin aurkitu dugu, eta hor ‘gelditu’ esan nahi du zalantzarik gabe: *Enparaetan bardin bajaçu / beste çaguita çorroçic* (B21: 101-102).

⁵⁸ *ese bat*: XVII. mendeko kronikaren arabera ere, etxe bat baino ez zen zutik geratu, eta Santa Maria eliza, eta labe bat: “...se quemó toda la villa, excepto la iglesia de Santa María y un horno y una casa que quedaron sin quemarse” (*ap.* Grandes 1923: 204).

⁵⁹ *baice*: ‘baizen, baizik’; eskuizkribuan *baxe* eta *baize* formak agertzen dira (bakoitza zazpi aldiz, eta behin *baje*). Formari buruz, cf. *OEH*, s.v. *baizen*: “La variante *baxen* (<-ix-> a veces en fray Bartolomé) es propia de la tradición vizcaína; no se encuentra *baizen* en textos de este dialecto hasta el s. XX. Las formas sin *-n* se documentan en textos meridionales antiguos: *baize* en un texto alavés del s. XV, en una carta de Azpeitia del XVII y en el Catecismo de Cegama; *baxe* y *baxin* en Micoleta; *baizin* en *BBizk*”.

	oy asco arca gariric. ⁶¹	
	Ascoc dauco	115
	bioça ondo erreric,	
<1203r>	euguico bere	
	secula osaça[ca]ric. ⁶²	
	Eucaiteco ⁶³	
	asco da errazoaric	120
	cerren eguin da	
	oy asco calte andiric:	
	guraso asco	
	jarri da ume bagaric,	
	umeac bere	125
	oyta guraso bagaric; ⁶⁴	
	asco dabilça	
	cureldo ⁶⁵ desterraduric,	
	norc bere ese	
	apaindurean ⁶⁶ urtenic,	130
	oyta dabela	
	ecusten asco penaric	
	cerren ez daucae	
	nun paseadu caleric,	
	ez gueiago ⁶⁷	135
	erregalozco ⁶⁸ tendaric, ⁶⁹	

⁶⁰ *bay gueiago*: ‘baita ere’; bi aldiz dago eskuizkribuan: A28: 113 eta A29: 113. Honen antzera, ikusi ez *gueiago*.

⁶¹ *asco arca gariric*: ‘gari asko, gari-arka asko’; garia erre da, eta zenbat erre den adierazteko dago *asco arca*.

⁶² *osaça[ca]ric*: ‘osatzekerik, osatu gaberik’.

⁶³ *Eucaiteco*: ‘hala edukitzeko’; 115. bertso-lerroko *dauco* hari egiten dio erreferentzia. Forma honekin erlazonaturik, cf. Lazarragaren eskuizkribuan, *ce beucaique* (A14: 57), *ce eucaiqueçu* (A27a: 24, A28: 155) eta *baneucaique* (B20: 15). Ikusi, orobat, Lcc “fiesta de guardar, *eguçari euchayteco*”.

⁶⁴ *guraso asco* / ... / ... / *oyta guraso bagaric*: Fortunato Grandesek dioenez, izurritearen ondorioz 600 biztanle hil bide ziren, biztanleriaren ehuneko berrogei; sutearen ondorioz ez dakigu zenbat hil ziren (Grandes 1923: 205).

⁶⁵ *cureldo*: ‘krudelki’; Landuccik ere badakar *curela* adjektiboa, baina *kureldo* izenondoa ez dugu aurkitu eskuizkribu honetan baino (AL: 1151r, AL: 1152r, A28: 128).

⁶⁶ *apaindurean*: ‘apaindutik’.

⁶⁷ *ez gueiago*: ‘ez eta ere’, hemen eta beherago.

ez gueiago	
alcate-regimienturic. ⁷⁰	
Jaunac dabela ⁷¹	
oy asco gueraciaric, ⁷²	140
bici garean ⁷³	
guztioc recojiduric. ⁷⁴	
Oy ez cargadu	
norc bere concenciaric, ⁷⁵	
Jaunac ez digun ⁷⁶	145
oyta gaztigu besteric. ⁷⁷	
Ez inor[c] ⁷⁸ eguin	
ezer lucuru-gauçaric,	
ez gueiago	
concenciazco traturic; ⁷⁹	150
ez erabili	

⁶⁸ *erregalozco*: ‘guztiz fin, bikain, dotore, ez ezinbesteko’.

⁶⁹ *tendaric*: ‘dendarik’; Leizarragarenean baino ez dugu aurkitu, eskuizkributik kanpo (cf. orobat B5: 84), *t-* ahoskabearekin hasten den forma.

⁷⁰ *alcate-regimienturic*: ‘alkate eta errejimendurik, alkate-zinegotzirik, alkate eta zinegotzirik’; cf. *DAut*, s.v. *regimiento*: “Se toma asimismo por el conjunto o cuerpo de regidores, en su Concejo o Ayuntamiento, de cada ciudad, villa o lugar”.

⁷¹ *dabela*: ‘izan dezala’.

⁷² *asco gueraciaric*: ‘grazia asko, onginahi handia’; cf. baita A23: 2, eta, forma bera baina beste adiera batekin, *gueraciea* ‘grazia, trebetasuna’ (A6: 30). Barrutiak eta Landuccik darabilte *gerazia* aldaera, bakoitzak behin.

⁷³ *bici garean*: ‘gu bizi gaitezen, gu bizi izateko’.

⁷⁴ *recojiduric*: ‘nor bere baitan bildurik, ohitura gaizto eta atseginkerietatik urrundurik’; *DAutek*, s.v. *recogerse*, honi ondo doazkion hainbat adiera ematen ditu, seguruenik azkena egokiena: “En el sentido moral, vale apartarse, abstraherse el espíritu de todo lo terreno, que le pueda impedir la meditación o contemplación”. 88. Ierroan ere badago hitz hau, baina beste adiera batekin.

⁷⁵ *ez cargadu* / *norc bere concenciaric*: ‘ez kargatu nork bere kontzientzia, ez egin txarkeriarik’; cf. *DAut*, s.v. *cargar*: “CARGAR LA CONCIENCIA. Executar alguna acción mala y pecaminosa, por la qual queda gravada la conciencia”.

⁷⁶ *ez digun*: ‘eman ez diezagun’; *-in- erro zaharreko adizkia, subjuntiboan.

⁷⁷ *gaztigu besteric*: ‘beste gaztigurik, beste abisurik’; Lazarragak gehienetan izenaren ezkerrean idazten du *beste*, baina hiru aldiz ezarri du izenaren eskuinean: *bici beste bat* (A8: 23), *gaztigu besteric* (A28: 146), *escu bestean* (B16: 6). *OEHn* ez dugu aurkitu hitz-ordena horren erreferentziarik, baina lekukoturik zegoen *Arrasateko erreketan* (TAV 3.1.7): *uraz alde bestean*; hitz-ordena horren aztarnak dira *erbeste* eta *Etxebeste* hitzetan ere.

⁷⁸ *inor[c]*: Ergatibo-faltari dagokionez, cf. *inor[c]* (AL: 1145r, A28: 147), *ni[c]* (A7: 38, A17: 107, B3: 34), *neur[c]* (A9: 19), eta *ar[c]* Sasiolakoarenean (B30: 22).

⁷⁹ *concenciazco traturic*: ‘kontzientziaren aurkako traturik’.

derecho бага auciric, eroan ustez ⁸⁰ inori aziendaric. Ce eucaiqueçu ⁸¹	155
iñogaz injuriaric; proximoari ez eguin agravioric. Acorda çatez, ⁸² çaoça ⁸³ iraçarric. ⁸⁴	160
Salbattera, ez artu soberviaric, cerren dacusu ⁸⁵ oy asco profeciaric, Jaun Cerucoac	165
çuri bidaldu jaguinic; ⁸⁶	

⁸⁰ *eroan ustez*: ‘kentzeko asmoz’.

⁸¹ *Ce eucaiqueçu*: ‘ez ezazu(e) eduki (geroan)’; *eduki* aditzaren geroaldiko aginterazko forma trinkoa. Geroaldiko agintera oso ohikoa da *Refranes y Sentencias* bizkaierazko atsotitzen bilduman (*çe eyquec maurtuti hoeaneâ, eder eztanic calean RS 36, Gach çe erexqueoc yñori, ta emac vereâ edoceyni RS 312*), eta aztergai dugun Lazarragaren testuan: *ce eucaiqueçu* (A27a: 24), *sinis eçaqueçu / ene eguia* (B9: 13-14), *Jentil onbrea, ona çatozque, / gura banoçu gozadu* (B12: 11-12). Bizkitartean, ez dirudi soilik mendebaldeko euskararen ezaugarria izan denik, gipuzkera eta lapurtera zaharrean (Etxeberri Ziburukoa eta Etxeberri Sarakoa) ere biltzen baitira gisa horretako formak. Bestalde, aditz erroaren forma aipagarria da, nahiz eta ez den bakarra, testuan *eucaiqueçu* (A27: 24, A28: 155), *eucaiteco* (A28: 119) eta *baneucaique* (B20: 15) biltzen baitira. Ohar paleografikoari jarraikiz, guztiz azpimarragarria iruditzen zaigu bigarren eskuak aditz formaren *i* bokala tatxatu izana.

⁸² *Acorda çatez*: ‘gogoan izan ezazu(e)’.

⁸³ *çaoça*: ‘egon zaitez(te)’, agintera; *çaoz* eta *çaoça*, bietara erabiltzen du.

⁸⁴ *iraçarric*: *Iratzarrik* forma XIX. mendera arte ez zegoen lekukotua (cf. *OEH, IRATZARRIRIK*, s.v. *iratzarri*), baina eskuizkribuan hiru aldiz agertzen da (A16: 72, A23: 36 eta A28: 160), eta bi aldiz *iraçarric* (AL: 1152r, B21: 16).

⁸⁵ *dacusu*: ‘dakutsu’; hala irakurri behar da Lazarragarena, txistukari afrikatuarekin.

⁸⁶ *çuri bidaldu jaguinic*: ‘zuri bidaldu eginik, zuri bidalirik’; *jagui-* hainbat aldiz agertzen zaigu eskuizkribuan. Askotan aditz trinkoa edo beregaina da, baina laguntzaile gisa ere agertzen zaigu, partizipioa aditz nagusitzat harturik. Bestalde, gehienetan aditz jokatu gabea iduri du: *Jri remedio emun jaguif* (AL: 1138r), *Nachaçu suplicaetan nay daquiçula, ene peneau oneyn andia dan azquero, remedioa emun jaguiten* (AL: 1152r), *eta prometidu even biac ez alcarri ichi jaguiteco, arean da Sirena ta Silvia idoro artean* (AL: 1152v), *cegaiti artu ez daiquean / oy beste servidoreric; / oy alcançadu daiqueano / ez artu jaguin celoric* (A14: 99-102), *Orain dama bat servietan dot, / lindea parebaguea; / oy eztauco meresciduric / niganic ancietea / eguin deustan mesedeac / servidu jaguin artean* (A24: 131-136), *Jaun Cerucoac / çuri bidaldu jaguinic; / adietaco / badeçu miramenturic, / ez consentidu / ceure lurrean gaxtoric* (A28: 165-170), *Aren aoti berba oa / neguianean aditu, /*

adietaco ⁸⁷	
badeçu ⁸⁸ miramenturic, ⁸⁹	
ez consentidu	
ceure lurrean gaxtoric.	170
Regimentua ⁹⁰	
ifinçu ⁹¹ abisaduric, ⁹²	
ez daguiala ⁹³	
bide ez daben gauçaric; ⁹⁴	
oy dafinela ⁹⁵	175
republiquea ⁹⁶ garbirc,	
bazterroc ⁹⁷ bere	
oy ondo gobernaduric.	
Beguirauçu, ⁹⁸	

reberencia jaguiteco / belauoc neben incadu (B12: 13-16), *Apea nindin çaldirean; / guchi bat apartaduric / berba neguion lurrerean, / neurau nengoan lecrean / reberencia jaguinic* (B16: 66-70), *Beti nabil caso au dala / trabajadua azquero, / inox dicharic eztudala / bencedoreçat atabala / jo jaguiteco sendoro* (B16: 111-115), *guztiay berba jaguinic* (A29: 50), *modu onetan / oyta berba jaguinic* (A29: 79-80). Edozein kasutan, beti agertzen da iragankor gisa eta datibozko argumentu batekin. Uste dugu aditz ezezagun horren azpian *egin* aditzaren forma hirupertsonala (NORK-NORI-NOR) ezkututzen dela.

⁸⁷ *adietaco*: ‘(gaztiguak) ikusteko’; *aditu* aditzak ‘entzun’ edo ‘ulertu’ esan nahi du eskuizkribuko gainerako agerraldi guztietan, baina hemen ‘ikusi, begiratu’ esan nahi duela uste dugu, goiko *dacusu* aditzarekin eta ondoko *miramenturic* izenarekin erlazionaturik.

⁸⁸ *badeçu*: *de-* moldeko *edun aditzaren formak ez dira asko eskuizkribuan (eta gehienak Estibaliz Sasiolakoaren poemetan agertzen dira): *det* (A5: 26, B27: 2, B27: 4, B27: 10, B28: 9, B29: 4), *dedan* (B30: 18), *badeçu* (A16: 70, A28: 168), *deçun* (A26: 90), *estet* (B29: 7). Gutxi dira, orobat, *du-* eta *deu-* moldeetakoak.

⁸⁹ *badeçu miramenturic*: ‘baldin baduzu begirunerik’.

⁹⁰ *Regimentua*: ‘Udalbatza’.

⁹¹ *ifinçu*: ‘ipin ezazu’; *ifini* aditzaren agintera trinkoa. Halako hamaika aurkitu ditugu Lazarragaren eskuizkribuan: *efinçu* (A16: 59), *jafindaçu* (A17: 44, B16: 34), *ce nafinçu* (A17: 60), *dafinquet* (A24: 27), *ez difinçuen* (A27: 4), *badafinçu* (A27: 41), *ifinçu* (A28: 172), *dafinela* (A28: 175), *nafinçu* (B3: 70), *nafinela* (B4: 4), *ce efinçu* (B5: 83).

⁹² *abisaduric*: ‘jakinaren gainean’; eskuizkribuan *abisadu* hitzak ‘zuhur’ adiera ere badu: cf. *neure bician ecusi ez dot / ayn gauça abisaduric* (A7: 9-10) eta *Abisada eder parebagea* (B15: 16).

⁹³ *ez daguiala*: ‘ez dezala egin’; *egin* aditzaren subjuntibo trinkoa.

⁹⁴ *bide ez daben gauçaric*: ‘bidezkoa ez duen gauzarik’. Cf. *OEH*, s.v. *bide*: “BIDE IZAN [...] (Aux. intrans. unipersonal y bipersonal con sujeto de 3.ª persona). Ser (lo) justo, debido, lícito; (aux. trans.) tener obligación, deber en justicia”. Cf. *bide dodana eguinic* (A7: 14).

⁹⁵ *dafinela*: ‘ipin dezala’; *ifini* aditzaren subjuntibo trinkoa. Halakoez ikusi A28: 172 lerroko oharra.

⁹⁶ *republiquea*: ‘herriko kontuak’.

⁹⁷ *bazterroc*: ‘bazter horiek, Salbaterrako ingurumariak’.

ez eguin beste gauçaric.

180

Fin

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

izenb. primero] esk. *pr* laburdura. || año] esk. *ano*. || nacimiento] esk. *nascimi* laburdura. 15 daoque] esk. *daoq-*, *-q-* gangardunarekin. 23 çaozque] esk. *çaozq-*, *-q-* gangardunarekin. 29 flaquezeonec] esk. *flaquezeonen*. 37 ez] aurrean bi letra tatxaturik (*yr* agian). 44 gañeti] esk. *ganeti*. Ez dirudi *n* letraren gainean dagoen tilde antzekoa sabaikaritasuna adierazten duen diakritikoa denik. 50 utra] hitzaren aurrean, lotuta, beste letra bat dago, zirriborrotuta edo tatxatuta; beste *u-* bat izan liteke. 68 guiçonic] esk. *giçonic*. 84 oy] *o-* ez da ondo ikusten, papera hondatuta dagoelako. 116 bioça ondo erreric] Ondoren beste lerro bat dago tatxatuta: *oyta debela*. 118 osaçaric] esk. *osaçaric*. Poema honetako bertso-lerro bikoitiak 8 silabakoak dira, eta eskuizkribukoak 7 izango lituzke osatu ezean. 120 errazoaric] Azken *-r-* letra beste letra baten gainean idatzita dago. 138 regimenturic] *-mien-* silabako *-i-* letra azkena erantsi da, *-men-* idatzi baitu lehenago. 147 inorc] esk. *inor*. 161 Salbaterra] *Salbaterrai* idatzi du lehenengo, baina *-i* zirriborrotuta dago.

Nola aipatu testu hau:

Lazarraga, Juan Perez, 2012 [c. 1602], “A28 – *Istoria de la quema de Salvatierra*” [PDF], in G. Bilbao et al. (arg.), *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa (2.0)*, Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU. Interneten eskuragarri: <<http://www.lazarraga.com>> [Kontsulta: uuuu/hh/ee].

Lan hau [Creative Commons-en baimen baten mende](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) dago

⁹⁸ *Beguirauçu*: ‘begiratu ezazu(e), adi egon zaitez(te)’; *begira* + *edun aditz-lokuzioa aski arrunta da testu zaharretan. Lazarragaz gain, Leizarraga, Etxeberri Ziburukoa eta Axularrek ere erabiltzen dute: *begirauzue, beilla ezazue eta othoitz egizue, ezen eztakizue denborá noiz daten* (Leiz Mc. XIII, 33), *gero ordean sendatu eta erhasunetik / konfesio egitera begirauk ahantzetik* (EZ Man. I, 22); 1609an Iruñean saritutako lehen poesian ere agertzen da: *Ongi ohartzuz janegazu, / il etzaitzan begirauzu* (TAV 3.1.20). Bestalde, *edun aditzaren beste aginterazko forma trinko bat aurkitu dugu eskuizkribuan: *erruqui nauçu* (A24: 39).